

Какво трябва да се направи, за да забогатейт българите?

ECE

Любен Стойчев

Софийски университет “Св. Климент Охридски”

Стопанско Управление – II курс.

20.01.2006

Отговорът на този въпрос не може да бъде даден еднозначно. Така поставен въпросът води със себе си и някои подвъпроси и интерпретации, които определят и самата тема на есето.

Първо: Как се интерпретира “забогатяят” или какво значи богатство? България е страна в преход. Вече 16 години ние говорим за преход икономически, политически и най-вече преход в мисленето и подхода на хората при взимането на персонални решения, определящи тяхната работа, техните доходи и въобще начина им на живот. И не толкова политиката ги интересува, колкото резултатите от макроикономическата политика на всяко правителство и в частност повишената или занижената им покупателна способност и жизнен стандарт.

Какви са реалните измерения на “богатството” на българите? България в момента, според редица изследователи, е на опашката на Европа. Въпреки това обаче няма как да не бъде отчетен вече 6-7 годишния ни икономически растеж с безработица от 10.36%¹ (XI.2005), инфлация от 5.6% (натрупана за периода I.2005 – XI.20005), растеж на реалния БВП от 5.6% (за деветмесечието на 2005). Средният доход на Българите е около 30% от средния на ЕС². Интерпретирането на израза “да забогатяят Българите” означава повишаване нивото на реалните доходи на Българите и повишаването на жизнения стандарт. Ясно е, че така, без подходящата икономическа политика или стратегия, няма как да стане. До колко икономическата политика на това правителство или на предходните е успешна аз няма да коментирам в настоящата тема. Просто бих изказал една максима, която поддържам – “Винаги има какво още да се желае”

Другият основен въпрос към заглавието е – Как трябва да забогатяят Българите? Защото ако гоним доходите на ЕС, ясно е, че скоро няма да ги стигнем, но един значително по-висок жизнен стандарт – това е по силите на българските икономисти, предприемачи, политици, работници, потребители, въобще на всички участници в пазара на стоки и капитал и в пазара на труда.

България плаща цената на своя преход. Много българи са бедни, много българи избягаха в чужбина. България “изнесе” доста кадри безплатно или по-точно пропусна ползи от тях и скоро ще се усети тяхната липса. В страната ни – над 10% безработица показват, че има доста неизползвани трудови ресурси, хилядите декари пустеещи земи са също пропуснатата полза от ресурс.

А прекия отговор на въпроса: “Какво трябва да се направи, за да забогатяят Българите?” е – колкото се може по-голямо, неинфлационно повишаване на реалния БВП в дългосрочен план. Това може да стане чрез уползотворяването на повече ресурси – земя, работа, капитал.

Съобразно рамките на МВФ икономиката ни се развива под потенциала си, с цел да се избегне опасността от “прегриване” и от голяма инфлация. Централната банка (в случая БНБ) няма право да печата пари и общо взето трябва да заменя левове, само ако получи друга валута за тях. Тя не играе много важна роля в нашата икономика в условията на Валутен борд.

Но това не значи, че държавата е безсилна. Напротив тя е тази, която чрез своите институции, трябва да даде насока, да определи път и граници, за да може пазарът да се развива. Около 90% от приватизацията премина. Трябва ясно да бъдат изградени критериите, по които и останалата част от приватизацията да се извърши – успешно чрез прозрачност в действията, публични търгове, постоянна възможност за медиен и обществен контрол.

Интерес от това имат и политиците, и гражданите. Публичните търгове и пълната им прозрачност биха породили доверие от страна на гражданите и

разбиране от необходимостта за извършването на приватизацията. А необходимост има - България, като всяка страна в преход трябва да свива разходите на бюджета и точно приватизирането на държавните предприятия е начин тя да намали своите разходи.

Проблемите в държавата не са никак малко. Бих се позовал на мониторинговия доклад на Европейската комисия за напредъка на България от Х.2005. Ще се спра на две основни точки. В икономическата част на доклада сме критикувани относно:

- бизнес климата в България
- бюрокрацията и забавянето на икономическите процеси.

Смятам, че тези два въпроса са основа на нашата тема. Какво трябва да се направи, за да забогатееят българите? – ами, да започнем от това.

Жизнения стандарт на хората би се повишил с повишаването на БВП. А външните инвестиции доста спомагат за това. И колкото повече външни инвестиции привличаме и те се усвояват пълноценно, толкова повече и БВП, и всеки процент от него, също ще нараства. А как да привличаме чужди инвестиции? С реклама?

То и с реклама може, но най-важното за една инвестиция е сигурността и очакваната възвращаемост. Ако приемем, че възвращаемостта е сметната от съответния икономически екип, който прави една инвестиция, то въпросът за сигурността е камък в нашата градина, сигурност – икономическа, политическа, съдебна.

Икономическата сигурност смятам, че я имаме – ниска инфлация, относително постоянен дял безработица, без резки промени, относително сигурни доходи. Остават съдебната и политическата. Съда няма да го коментирам, а за политиците ще кажа само, че редица важни решения се взимат от шепа хора, които често нямат воля да направят промяна и да погледнат напред.

По отношение на чуждите инвестиции в България.

Трябва да продължи подобряването на бизнес климата, чрез съкращаване до минимум на етапите по одобряване и оценяване на проекти за взимане на кредити и финансиране по ФАР, САПАРД. В мониторинговия доклад на ЕК за напредъка на България (Х.2005) се отправят дори критики затова, че многото бюрократични спънки по влизането или излизането на едно дружество или предприятие от пазара влияят негативно върху икономическата активност.

Кредитите и финансирането по тези програми не се използват пълноценно³. Въпреки нарастването на процента на усвояване на средствата от предприемаческите европрограми, България все още не използва пълноценно парите от европейските фондове. Забавяне на проекти и изпускане на срокове лишава България от 8 млн. евро за три проекта по европейската програма ФАР в края на 2005г. Точно по тази причина една от забележките в последния доклад на ЕК гласи, че страната не е способна да усвоява ефективно европейските пари.

Би могло да бъдат създадени комисии по контрол на усвояването на всеки отделен заем, които не да следят дали до 5 или 10 години задълженията ще бъдат погасени, а на базата на икономическите отчети на даденото предприятие или сдружение, възползвало се от кредитирането, и чести проверки да разберат, дали предприятието работи на печалба и в крайна сметка има ли полза от даденото предприятие. Защото има отрасли и фирми, които не могат бързо да възвърнат кредита. А основната цел според мен на такова кредитиране е не програмите да са нещо като съвременни лихвари, а чрез подобни кредити,

които не идват от държавата, да се съживява икономическата активност в даден отрасъл и в даден регион. Защото често едно предприятие може и да няма голяма печалба в първите години, но е важно да има прогрес. И в крайна сметка пазара и потребителите решават дали то ще съществува или не.

Смятам, че т.нар. “инвестиции на зелено” биха се увеличили ако се съкратят процедурите по приемането на проекти и по извършването на публични търгове. Играждането час по-скоро на законова рамка, работеща съобразно необходимостта от това бързо и на място да бъдат усвоявани инвестициите, е приоритет на държавата и задължение на Българския парламент.

Вследствие на премахването на политическата система от преди 1989 и реструктурирането ѝ, много предприятия и фабрики се закриха, те просто не устояха на новия, пазарния ред. Наред със закриването им се разрушиха и стоково – паричните потоци между закритото дружество и клиентите му. Именно външните инвестиции са начинът, по който могат да бъдат възобновени тези потоци и да бъде увеличена ефективността на пазара.

По отношение на законовата рамка за подобряването на икономиката в България трябва да бъдат направени и други важни реформи. Например по отношение на гъвкавостта на пазара на труда. Тук важна роля играят съществуващите възможности за заетост на няколко работни места, почасово работно време, временна заетост, самозаетост, съчетаване на заетост и обучение, обучение в рамките на заетостта, организация на труда, позволяваща своевременно вътрешно реструктуриране на работната сила в зависимост от потребностите на производствения цикъл и т.н. Започването на работа е процес, обвързан с чакане по различни вписвания в регистри, с регистриране в НОИ и т.н. Трудно работодателите позволяват да се работи на половин ден или няколко часа в седмицата, успоредно с учението, а това не е добре за пазара на труда. Ситуацията би могла да се промени ако се въведе почасовото заплащане на труда. Колкото по-бързо и по-лесно един човек може да започне работа и колкото информацията за обяви за работа по интернет, по вестници и т.н. е по – достъпна, толкова по-добре за пазара на труда. Повишаването на гъвкавостта на пазара на труда отразява неговата способност да реагира своевременно на потребностите на икономиката и на работната сила по отношение на количествени и качествени параметри както на търсенето, така и на предлагането на труд.

Както по-горе казах – липсва политическата воля. Държавата днес се стреми да поддържа социална политика, което е погрешно. Виждаме хора, предимно младежи, по селата, малките градове, та дори и в по – големите да се редят на опашки за помощи.

Подобряването на живота на българите е ясно, че няма да стане от днес за утре. Това е процес, включващ в себе си редица промени и стъпки. Целта днес е намаляване на безработицата, увеличаване на БВП, увеличаване на реалните доходи. А това, след време ще се отрази и на жизнения стандарт, както и на решаването на толкова наболелия в днешно време демографски проблем.

За развитието на икономиката аз се придържам към класическия принцип: **LAISSEZ-FAIRE** - “остави процесите да се развиват свободно” или -невмешателство на държавата в икономиката. Но това не значи че държавата няма никакви задължения. Държавната политика е ненамеса, но не отрицание от икономиката.

Инфраструктурата, данъците, борбата с престъпността, имиджът пред света, важен за привличане на инвестиции – всичко това е задължение на страната и нейните институции.

Инфраструктурното строителство трябва да бъде един от най-развиващите се икономически отрасли, защото той спомага за пренасянето на машини, стоки, работна ръка, купувачи, продавачи от едно място до друго и подобрява ефективността на пазарите. И ако държавата не може да си позволи разходи в тази сфера, то тя трябва да направи всичко останало по изграждането на инфраструктурата – да обяви проекти, да намери инвеститори, да изгради законова рамка за концесия или инвестиране. Защото парите са важни, но има и други далеч не маловажни фактори за построяването на една магистрала, жп-линия или газопровод и те могат и трябва да бъдат поети от държавата. Това са организирането на търгове, намиране на финансиране, изграждане на ясни критерии за протичането на търговете, контрол по изпълнение на поръчката, санкции за забавяне на проекта и др.

Икономическият растеж от предходните години не трябва да бъде спиран или забавян. А държавата в момента прави точно това. Широко лансираната от правителството социална политика не е нищо повече от подкана на тия дето лежат – да лежат още повече и да чакат помощи (става въпрос за трудоспособното население).

Защо вместо да се ангажира със социална политика и да дава помощи, държавата не разработи проекти и да включи безработните в тях? Ама не –“бе ти се подпиши днес че си работил там 4 часа, пък ние да ти дадем 5 лв.”

Ето, как става така, че в административни региони на страната с висока безработица (сев. България) земята пустее? Говорим за села и малки градове. Ами защо да не се направи закон, с който да бъдат включвани местни безработни и социално слаби в местни частни земеделски кооперации, на съответния принцип – работодателят наема социално слаби и малцинства и им плаща само заплата, а пък държавата плаща осигуровките. Така за работодателя ще е по-евтино да наема местни безработни, социално слаби и малцинствени групи, защото няма да им плаща осигуровки, пък държавата ще плаща осигуровки, че може дори и част от заплатите, но сумарно ще ѝ е по-евтино от социалните помощи които се дават ежемесечно. Така и работодателят взема евтина работна ръка, и държавата плаща по-малко, и тия дето само чакат помощи започват да работят за БВП, пък и за самите работници ще е по-добре. Все пак изхождаме от мисълта, че те са разумно мислещи стопански субекти и за тях парите са стимул за работа. Такава схема би била особено ефективна за селища с предимно малцинствени групи.

Мога да дам пример - град Мъглиж е в т.нар. Розова долина – изключително плодородни земи. Където минава пътя София – Бургас има голямо гето, пък и не само в града, там всичките села в околността са с циганки гета, а землището на града и на околните села пустеят. Е това не мога да го разбера – как може толкова да са близо и трудов ресурс, и земя, а ефективността да е нулева, а колко такива примери има в Северна България, в Родопите? Дали ще е замеделие, животновъдство или строежи на инфраструктура – навсякъде може да се извлече максимална полза от незаетите ресурси и така да се увеличи БВП. А по Закона на Окун: Всеки 2% реален ръст на БВП намалява безработицата с 1%. Държавата трябва да бъде насочена не към даване, а към стимулиране на икономическия цикъл.

До тук казаното мога да го обобщя така – инфраструктурата има нужда от бързо и скорошно доразвитие – финансиране има, проекти няма или ако има – бюрократичните спънки забавят реализирането им. А парадоксът според мен е в неактивността на определени географски области в България, неспособни най – рационално да използват трудовите си и капиталови ресурси.

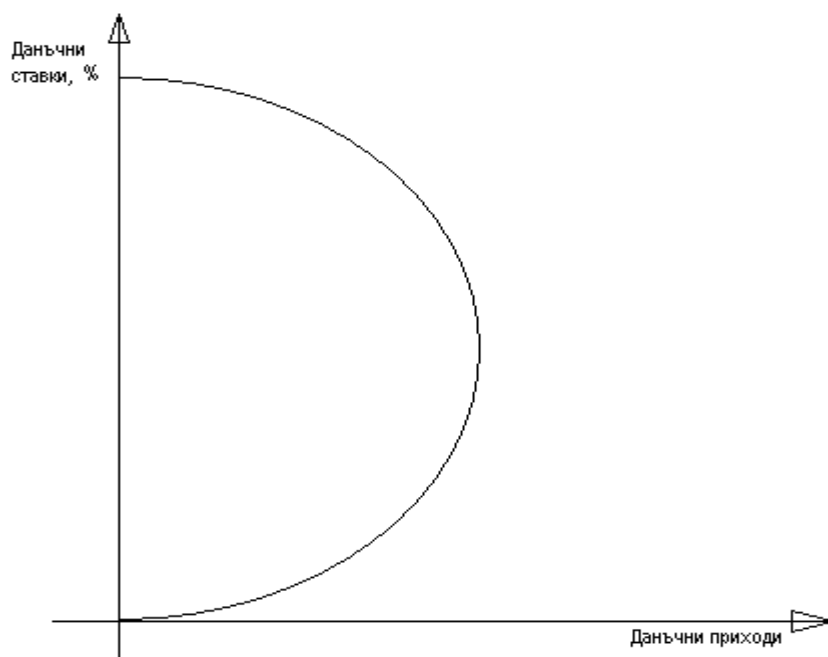
Друго важно задължение на държавата е Бюджета тук тя играе основната роля при изготвянето му. Тя изкуствено разпределя порциите за всичко. България и тази година направи голям бюджетен излишък 2% от БВП⁴. Това значи най – общо, че са взети данъци и после по един или друг начин не са върнати обратно към населението. А ако се опита да се изхарчи този излишък, неразумното харчене би породило инфлация.

Смятам, че трябва промяна в данъчната политика в две насоки:

1. За да се съживява още повече икономическия разтеж, трябва да бъдат намалени данъците. Това в краткосрочен план е свързано с намаляване на излишъка, може и до дефицит (зависи вече кои данъци как се намаляват), но ползата от това ще се усети неминуемо.

Пък и според кривата на Лафер едно евентуално понижение на данъците при добросъвестни данъкоплатци води в дългосрочен план до увеличаване на постъпленията от данъци.

Крива на Лафер:

2. Другата насока е да бъдат съкратени и улеснени процедурите по плащане на данъци, подаването на данъчни декларации и др. Данъчната политика трябва да бъде такава, че да намали сивата икономика. Държавата има нужда от изкарването на сивата икономика "на светло". Първо това ще стане подканително, с мотивиране на предприемачите и улеснение при плащането на данъци, а после чрез налагане на драконови мерки, тежки санкции и сурови глоби. Държавата има интерес час по-скоро да се справи с този проблем.

Зададената тема предполага доста богати разсъждения, обобщени от доста различни ъгли. При писането на темата се сблъсках с факта, че обясняването на един проблем, води със себе си доста проблеми за решаване и опасността от сериозно отклоняване от темата не е малка. С няколко думи мога да кажа, че

забогатяването на Българите или повишаването на жизнения ни стандарт, не може да бъде решено еднотипно. Няма формула или математическо уравнение, което да даде отговора на въпроса. Човек може да предполага на базата на теорията. Но винаги има рискове. Винаги има икономически шокове, които разтърсват и най –стабилната икономика. Тази година през лятото бяхме свидетели на един петролен шок, който получи отзвук в целия свят. България не остана встрани от този проблем. Идеята на икономическото благосъстояние аз виждам в това да се застраховаме срещу рисковете и да не повтаряме стари грешки. Видяхме как икономиката ни, колкото и стабилна да е, се разлюля от цените на петрола, а това породило и по-висока инфлация от очакваната.

Икономическата стабилност трябва да продължи. Винаги има риск, но трябва да се търсят и алтернативни решения. Преди дни се разрази и “газова война” между Русия и Украйна. Към България също бяха предявени претенции за увеличаването на цената на получаваната от Русия газ. Това също би породило шок ако не намерим алтернативни източници на газ, защото избягването на енергийни шокове, означава и избягване от шоково покачване на цените на основните стоки и услуги.

Формулата за по-висок жизнен стандарт аз виждам в либералната политика – тя е тази, която прави икономическия растеж. С тази икономика и тези цели, които ние гоним, България не може да си позволи социална политика. Това би убило икономическия растеж. Държавните инвестиции не трябва да бъдат в социална дейност, а в инфраструктура и не към даване, а към стимулиране на производствения цикъл. Има доста свободни ресурси и те трябва да бъдат използвани, за да се постигне по-добра икономическа ефективност.

И ако разгледаме икономиката като една машина, в която всички участват – потребители, търговци, данъкоплатци, работещи, предприемачи, Министерски съвет и Парламент, то нашата машина ще върви най-ефективно, ако всички звена в нея работят заедно, в синхрон, в подходящата насока и темп.

Бележки:

- 1 – Данните са поместени в сайта на Министерство на Икономиката - <http://www.mi.government.bg/>
- 2 – Данните са от мониторинговия доклад на Европейската комисия за напредъка на България - http://www.mfa.government.bg/index.php?tid=14&item_id=12720
- 3 – Данните са от интернет страницата на Deutsche Welle <http://www2.dw-world.de/bulgarian/wirtschaft/1.167546.1.html>
- 4 – Данните са поместени в сайта на Министерство на Финансите - <http://www.minfin.bg/>

Използвана литература:

1. “Макроикономика”, авторски колектив: Тодор Попов, Тони Конджов, Роска Русинова, Стоимен Лисев, Любен Тошков, Димитър Тодоров, Арменухи Пирян – Хачикян, Владимир Пеовски; ГорексПрес, Второ издание – 2004г.
2. “Социалните предизвикателства на икономиките в преход”, Софийски университет “Св. Климент Охридски”, Стопански факултет – 2002г.
3. Мониторингов доклад за Република България на Европейската комисия [27 Октомври 2005] http://www.mfa.government.bg/index.php?tid=14&item_id=12720